

Waar Machteld nou?

Ton van der Wouden*

Modale partikels vormen een belangrijk struikelblok voor iedereen die Nederlands als tweede taal leert (Foolen 1986). Woordjes als *dan* en *maar* en *eens* zijn zeer frequent, maar hun betekenis en pragmatiek zijn tamelijk ongrijpbaar. De docent kan ook niet uitleggen hoe de grammatica van die woordjes precies werkt, omdat hij/zij het zelf niet weet (zoek maar in de ANS, en gij zult niet vinden). Ondertussen zijn modale partikels een vrijwel noodzakelijk onderdeel van natuurlijk Nederlands, zeker van gesproken Nederlands.

In de eerste-taalverwerving lijken modale partikels daarentegen geen problemen op te leveren. Kinderen beginnen ze al heel vroeg te gebruiken en maken er zelden fouten mee. Volgens van der Wal (1996) wordt het negatief-polaire *meer* (als in *ik wil geen koekjes meer*) door sommige kinderen al rond de tweede verjaardag correct gebruikt. Mijn dochter Machteld had al een modaal gebruik van *maar* vóóordat ze twee was (1a) en haar neefje Simon (1:10) gebruikt modaal *nou* (1b).

- (1) a. Kom maar
b. Waa Ma't nou?
Waar Machteld nou
'Waar is Machteld?'

Het valt niet uit te sluiten dat deze kinderen een stadium doormaken waarin ze *maar* interpreteren als een imperatief-markeerder en *nou* als een vraag-markeerder, met andere woorden, dat ze enige tijd de hypothese hebben dat het Nederlands een taal is met een TMA-systeem. Maar het hoeft niet verschrikkelijk lang te duren voordat ze een aantal van die woordjes als modale partikels gaan gebruiken. Ter illustratie het volgende gesprekje, dat zich eind november 1998 afspeelde. Machteld (inmiddels 3:4,11) wilde iets drinken uit het glas van haar vader en opende het gesprek.

- (2) a. (Machteld tegen Moeder) Mag ik een beetje sinaasappelsap?
b. (Moeder tegen Machteld) Eerst aan papa vragen.
c. (Machteld tegen Vader) Mag ik een beetje sinaasappelsap?
d. (Vader tegen Machteld) Ja hoor, drink het maar op.
e. (Machteld tegen Moeder) Het mag hoor, ik mag het opdrinken.

Zin (2a) laat zien dat de driejarige haar indirecte taalhandelingen al kent: ze heeft geleerd dat vragen om toestemming een beleefde manier is om je verlangens tot uitdrukking te brengen. Het voorbeeld laat ook zien dat ze het modale hulpwerkwoord *mogen* beheerst. Dat is niet heel verrassend, want we weten uit van der Wal (1996) dat het modale hulpwerkwoord *hoeven*, dat minder frequent en vanwege zijn negatief-polaire karakter (van der Wouden 1996) misschien ook wel moeilijker is dan *mogen*, door veel kinderen al voor de derde verjaardag actief en correct gebruikt wordt.

In (2b) zien we hoe haar moeder aangeeft dat zij niet de persoon is om de gevraagde toestemming te verlenen, en dat het meisje zich tot haar vader moet wenden. Het gehanteerde taalmiddel is een als directief gebruikte infinitief (infinitivus pro imperativo bij gebrek aan een betere term; vergelijk Hoeksema (1992)).

*VNC-project 'Partikelgebruik in Nederland en Vlaanderen', financed by the Dutch Organization for Scientific Research (NWO) and FWO. Adress author: ATW, PO Box 9515, 2300 RA Leiden, Nederland; email vdwouden@let.rug.nl.

Het partikel *eerst* heeft in deze zin onder meer als functie dat de imperatieve kracht van de taaluiting wordt afgezwakt: *aan papa vragen* klinkt aanzienlijk onvriendelijker dan (2b). Toch blijft de taaluiting een opdracht, die ook als zodanig wordt opgevat, zoals *zo meteen* zal blijken.

(2c) is een herhaling van de eerste uiting, maar nu spreekt Machteld haar vader aan, en dat kan niet anders betekenen dan dat de boodschap van (2b) is overgekomen. De infinitivus pro imperativo beheerst ze dus kennelijk ook al, in elk geval passief.

In (2d) geeft de vader een positief antwoord dat uit twee onderdelen bestaat: eerst een positief *ja* gevolgd door een partikel *hoor*, dat hier een geruststellende functie lijkt te hebben (friendliness in de terminologie van Kirsner & Deen (1990)), en vervolgens een expliciet verleende toestemming: *drink het maar op*. De gekozen vorm is een echte imperatief, waarvan de directieve kracht andermaal verzwakt is met een modaal partikel (Foolen 1993; Vismans 1994): bedoeld wordt niet dat Machteld de sinaasappelsap *moet* opdrinken, maar dat ze het *mag* opdrinken.

Machteld, die het gesprek is begonnen, sluit het ook weer af, door aan haar moeder, degene tegen wie ze begonnen was, te rapporteren over de haar in (2b) verstrekte opdracht: (*ik heb het aan papa gevraagd, en*) *het mag hoor*. Het gebruik van het partikel *hoor* heeft ze dus ook al onder de knie. Haar slotwoorden zijn *ik mag het opdrinken*, waarmee ze lijkt te willen aangeven dat ze meer heeft bereikt dan haar oorspronkelijke doel: ze mag niet alleen een slokje, ze mag alles wat er nog in het glas zit. In haar parafrase van het antwoord van haar vader gebruikt ze het modale hulpwerkwoord *mogen*, hoewel hij een (verzwakte) imperatief gebruikt: kennelijk weet ze dat de twee talige vormen in deze situatie equivalent zijn.

Dit korte fragment laat zien dat een kind van ruim drie jaar oud al de beschikking heeft over een heel arsenaal aan modale uitdrukkingsmiddelen van het Nederlands, inclusief modale partikels. Onderzoek zou moeten uitwijzen hoe vroeg die verwerving precies begint, en wanneer die voltooid is. En misschien krijgen we dan ook een idee, waarom er zo'n groot verschil is tussen eerste- en tweede-taalverwerving als het gaat om modale partikels.

References

- FOOLEN, AD. 1986. 'Typical Dutch noises with no particular meaning': modale partikels als leerprobleem in het onderwijs Nederlands als vreemde taal. In *Verlag van het negende Colloquium van docenten in de Neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten*, 39–57. Den Haag: IVN.
- . 1993. *De betekenis van partikels. Een dokumentatie van de stand van het onderzoek met bijzondere aandacht voor maar*. Nijmegen dissertation.
- HAESERYN, WALTER, & OTHERS (eds.). 1997. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen and Deurne: Martinus Nijhoff and Wolters Plantijn. 2e, geheel herz. dr.
- HOEKSEMA, JACK. 1992. Bevelende zinnen zonder polaire tegenhanger. In *De binnenbouw van het Nederlands. Een bundel artikelen voor Piet Paardekooper*, ed. by Hans Bennis & Jan W. de Vries, 125–131. Dordrecht: ICG Publications.
- KIRSNER, ROBERT, & J. DEEN. 1990. Het mes snijdt aan twee kanten. on the semantics and pragmatic of the dutch final particle *hoor*. In *The Low Countries: Multidisciplinary studies*, ed. by Margriet Bruijn Lacy, 1–12. Lanham: University Press of America.
- VAN DER WAL, SJOUKJE. 1996. *Negative polarity items and negation: Tandem acquisition*. Groningen dissertation.
- VAN DER WOUDE, TON. 1996. Hoeven. *TABU* 26, 164–182.
- VISMANS, ROEL. 1994. *Modal particles in Dutch directives: a study in functional grammar*. Vrije Universiteit Amsterdam dissertation.